

KS. RYSZARD KAMIŃSKI

KOŚCIÓŁ A ŻYCIE POLITYCZNE JAKO PROBLEM PASTORALNY

W procesie przemian po 1989 r. problem obecności ludzi wierzących w życiu publicznym w Polsce stał się newralgiczny i budził liczne kontrowersje. Świadczą o tym spory wokół powrotu nauczania religii do szkół¹, wokół ratyfikacji Konkordatu² i ustalania zapisów dotyczących relacji Kościół–Państwo w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej³. Kontrowersje te wynikały z przyzwyczajień mentalnych wielu Polaków w okresie PRL, którego ustrój z założeń ideologicznych izolował katolików od działalności politycznej i zaangażowania w życiu publicznym.

Każdy obywatel ma naturalne prawo do współdecydowania w sprawach swojej społeczności. Obowiązkiem każdego katolika jest wpływanie na kształt otaczającego świata. Jest to ważna płaszczyzna społecznego zaangażowania,

Ks. prof. dr hab. RYSZARD KAMIŃSKI – kierownik Katedry Teologii Pastoralnej Szczegółowej, kurator Katedry Duszpasterstwa Rodzin w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL; adres do korespondencji: ul. Chopina 23/8, 20-023 Lublin, e-mail: teopast@kul.lublin.pl

¹ Zob. Dz.U. 1991 nr 95 poz. 423; Dz.U. 1992 nr 36 poz. 155; J. K r u k o w s k i. *Kościół i państwo*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2000 s. 272-273.

² Konkordat między Stolicą Apostolską i RP został podpisany 28 VII 1993 r., ratyfikowany 23 II 1998 r. (Dz.U. 1998 nr 51 poz. 318). Przepisy tej umowy międzynarodowej dotyczą sytuacji prawnej Kościoła katolickiego i katolików oraz ich wolności religijnej w wymiarze indywidualistycznym i wspólnotowym. Zob. J. K r u k o w s k i. *Spór wokół ratyfikacji Konkordatu*. W: *Kościół w życiu publicznym*. Częstochowa 1996 s. 209-246; P S t a n i s z. *System źródeł prawa wyznaniowego*. W: *Prawo wyznaniowe*. Red. H. Misztal, P. Stanisławski. Lublin: Wydawnictwo KUL 2003 s. 180; J. W i s ł o c k i. *Wątpliwości wobec konkordatu*. „Państwo i Prawo” 1994 nr 7-8 s. 13-18.

³ J. K r u k o w s k i. *Konstytucyjny model stosunków między Państwem i Kościołem w III Rzeczypospolitej*. W: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa*. Red. A. Mezglewski. Lublin: Wydawnictwo KUL 2004 s. 80-81.

która nie może być obojętna człowiekowi wierzącemu. Adhortacja apostołska *Christifideles Laici* kieruje do katolików przestrożę, by nie zaniechali aktywności publicznej. „Świeccy nie mogą zrezygnować z udziału w polityce [...], która w sposób organiczny służy wzrastaniu wspólnego dobra” (ChL 42)⁴

Według nauczania społecznego Kościoła płaszczyzna politycznego zaangażowania katolików stanowi istotny wymiar troski o dobro wspólne⁵ O potrzebie podmiotowości społeczeństwa w państwie mówił wielokrotnie papież Jan Paweł II, między innymi na Zamku Królewskim w Warszawie w 1987 r. Papież Polak przypomniał, że katolicy polscy nie mogą zamykać się w swojej prywatności. Mają oni nie tylko prawo, ale i wynikający z wiary obowiązek wpływania na kształt społeczności, której są członkami⁶ Każdy może znaleźć wokół siebie obszar do służby publicznej. Nikt nie jest zwolniony ze społecznej odpowiedzialności⁷

Zaangażowanie katolików w życie polityczne to nie tylko przywoływany wyżej wymiar ustawodawczy i prawny. Jeszcze ważniejsza jest realizacja tego problemu w życiu codziennym. Katolicy na mocy chrztu świętego są powołani do odpowiedzialności za życie publiczne, w tym za życie polityczne. Polityczne zaangażowanie katolików powinno być spójne z zasadami Ewangelii i ściśle związane z duchem służby, która decyduje o jej moralnej wartości, pobudzając „do przewyciężania takich pokus, jak: nieuczciwość, kłamstwo, wykorzystywanie dóbr publicznych do wzbogacania niewielkiej grupy osób lub w celu zdobywania popleczników, stosowanie dwuznacznych lub niedozwolonych środków dla zdobycia, utrzymania lub powiększenia władzy za wszelką cenę” (CHL 42)⁸

Pytaniem wciąż otwartym jest, na ile Kościół przez swoich członków i różne organizmy pastoralne uczestniczy w życiu politycznym i wywiera wpływ na jego kształt i wcielanie zasad katolickiej nauki społecznej (KNS).

⁴ A. Z w o l i ń s k i. *Życie społeczno-polityczne*. W: T. B o r u t k a, J. M a z u r, A. Z w o l i ń s k i. *Katolicka nauka społeczna*. Częstochowa: Paulinianum 1999 s. 207.

⁵ H. S k o r o w s k i. *Pojęcie: zaangażowanie społeczne*. W: *Zaangażowanie chrześcijan w życiu społecznym*. Red. A. Marcol. Opole: Wyd. św. Krzyża 1994 s. 173; J. K o n d z i e l a. *Osoba we wspólnotce. Z zagadnień etyki społecznej, gospodarczej i międzynarodowej*. Katowice 1987 s. 63-64.

⁶ J a n P a w e ł I I. *Przemówienie Ojca św. na Zamku Królewskim*. W: t e n ż e. *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997. Przemówienia, homilie*. Kraków 1997 s. 527.

⁷ *Dokument Prymasowskiej Rady Społecznej. Katolicy w życiu publicznym z 11 VII 1987 „Życie Chrześcijańskie w Polsce” 1988 nr 1 s. 43.*

⁸ Z w o l i ń s k i, jw. s. 207.

Świeccy są powołani do angażowania się w życie polityczne po to, aby krzewić dobro wspólne i sprawiedliwość przeżywaną w duchu miłości.

Co ma czynić Kościół, aby przygotować katolików świeckich do takiego zaangażowania politycznego? Są to pytania o pastoralny aspekt uczestnictwa katolików w życiu politycznym. Pytania te są nadal na czasie, bo zarówno doświadczenie pastoralne, jak i fragmentaryczne, jak dotąd, badania na ten temat wskazują, że jest duży deficyt w udziale i zaangażowaniu katolików świeckich w życiu politycznym. Dotyczy to zwłaszcza działalności wiernych w imieniu własnym. Nadal u wielu katolików w Polsce funkcjonuje schemat myślowy z okresu PRL, że w życiu politycznym nie ma miejsca dla obywateli występujących jako katolicy. Ten stan rzeczy wskazuje główną przestrzeń dla działalności pastoralnej. Przekonuje też, że istotnie istnieje problem pastoralny w obszarze uczestnictwa katolików w życiu politycznym. Kościół poprzez duszpasterstwo musi pomóc katolikom w odzyskiwaniu zapomnianej w okresie PRL przestrzeni dla ich zaangażowania w życie publiczne, w tym także w życie polityczne. Ramy tego zaangażowania wyznacza społeczne nauczanie Kościoła.

1. KOŚCIÓŁ A POLITYKA

Obowiązek zaangażowania chrześcijan w życie polityczne wynika z wielu przesłanek. Najpierw należy wymienić nakaz czynienia sobie ziemi poddanej (Rdz 1, 28). Świat nie jest bytem skończonym, ale rzeczywistością dynamiczną, poddaną nieustannym zmianom. Wypełnienie powyższego nakazu Bożego wyraża się w każdej działalności, która wiąże się z panowaniem nad stworzeniem i organizowaniem współżycia ludzkiego, z tworzeniem warunków odpowiadających naturze ludzkiej i promujących rozwój człowieka⁹

Kolejnej przyczyny zaangażowania chrześcijan w życie polityczne należy szukać w sakramentach chrztu i bierzmowania. Z nich wypływa zadanie budowania Królestwa Bożego na ziemi, co domaga się czynnego uczestnictwa chrześcijan w tworzeniu nowego ładu społecznego. Źródłem zobowiązania chrześcijan do zaangażowania apostolskiego są także charyzmaty. Są to osobiste zobowiązania, które często wiążą się z powołaniem i zawodem. Aktyw-

⁹ P a w e ł VI. *Encyklika „Populorum Progresio”* nr 6.

ność w dziedzinie politycznej to również możliwość wykorzystywania otrzymanych darów charyzmatycznych.

Odpowiedzialność chrześcijan za ewangelizację doczesności, zwłaszcza polityki, gospodarki, kultury itd., wypływa także z potrójnej funkcji Chrystusa i Kościoła. W świetle nauczania soborowego „Kościół, idąc ku swemu zbawczemu celowi, nie tylko daje człowiekowi uczestnictwo w życiu Bożym, lecz także rozsiewa na cały świat niejako odbite światło Boże” (KDK 40)¹⁰

Człowiek jest „drogą Kościoła” (RH 14), dlatego jego misja powinna objąć wszystkie wymiary życia, w tym także wymiar polityczny. „Kościół, który z racji swego zadania i kompetencji w żaden sposób nie utożsamia się z żadnym systemem politycznym, jest zarazem znakiem i zabezpieczeniem transcendentnego charakteru osoby ludzkiej” (KDK 76). Kościół nie identyfikuje się z żadną partią polityczną, bo chce być otwarty na wszystkich ludzi dobrej woli. Żadna partia polityczna nie ma prawa go reprezentować. Kościół występuje jako sumienie krytyczne i stróż porządku politycznego¹¹ W związku z tym naucza, że „jest sprawą doniosłą, aby zwłaszcza w społeczeństwach pluralistycznych doceniano właściwy stosunek między wspólnotą polityczną a Kościołem i aby jasno rozróżniano to, co czynią wierni, czy to poszczególni, czy stowarzyszeni we własnym imieniu jako obywatele kierujący się głosem sumienia chrześcijańskiego, od tego, co czynią wraz ze swymi pasterzami w imieniu Kościoła” (KDK 76). Odpowiedzialność polityczna Kościoła jest zakorzeniona w wierze, a zarazem uwzględnia specyfikę bieżących wydarzeń. Wkład Kościoła w politykę polega na tym, że uwydatnia on etyczny wymiar tej działalności. Celem Kościoła nie jest dążenie do władzy politycznej czy wypracowywanie rozwiązań politycznych lub społecznych (SRS 41). Nie oznacza to jednak rezygnacji Kościoła z obecności w polityce, życiu społecznym itd. Kościół musi mieć swobodę w głoszeniu Bożej prawdy i nauki społecznej oraz wydawania oceny moralnej, m.in. w sprawach politycznych, kierując się zawsze względem na dobro człowieka (KDK 76)¹²

¹⁰ F. A. D z i u b a. *Kościół w Polsce w służbie pojednania*. „Społeczeństwo” 10:2000 nr 4 s. 640; M. F i a ł k o w s k i. *Stosunek chrześcijan do świata w świetle dokumentów polskich synodów po Soborze Watykańskim II*. Lublin 2000 s. 145-147 (mps pracy doktorskiej, Archiwum KUL).

¹¹ J a n P a w e ł II. *Przemówienie. Kościół na polskiej ziemi wobec nowych zadań* s. 22.

¹² G. M a n z o n e. *Ewangelizacja i zaangażowanie polityczne według nauki społecznej Kościoła*. „Społeczeństwo” 13:2003 nr 5 s. 661; D z i u b a, jw. s. 641.

Według katolickiej nauki społecznej cały Kościół – tzn. kapłani, osoby zakonne i katolicy świeccy – powinien brać udział w polityce. Występuje wyraźne zróżnicowanie oczekiwań skierowanych wobec ludzi świeckich i wobec duchownych. Działalność polityczna jest zarezerwowana jedynie dla ludzi świeckich. Kościół hierarchiczny natomiast nie angażuje się bezpośrednio w działalność polityczną, ale powinien zajmować się polityką rozumianą jako troska o dobro wspólne. Według Jana Pawła II „zadaniem kapłanów jest służba prawdzie i sprawiedliwości w ramach doczesnej egzystencji, ale zawsze pod kątem życia wiecznego”¹³ Jednocześnie papież napominał: „Bądźcie kapłanami i zakonnikami, a nie przywódcami politycznymi czy funkcjonariuszami władzy świeckiej”¹⁴ Kodeks Prawa Kanonicznego zakazuje duchownym brania czynnego udziału w partiach politycznych i kierowaniu związkami zawodowymi (kan. 287 § 2).

Apolityczność Kościoła nie oznacza, że wobec wszystkich programów politycznych i partii zachowuje on taki sam dystans. Osąd Kościoła dokonywany jest w świetle Ewangelii, dobra wspólnego i godności człowieka. Kościół hierarchiczny ma prawo i obowiązek reagować na sytuację polityczną, potępiać niesprawiedliwość i przemoc, bronić pokrzywdzonych i uciśnionych oraz żądać sprawiedliwości i poszanowania praw człowieka. Jest to zadanie przede wszystkim biskupów. Do prezbiterów natomiast należy głównie obrona dobra i prawdy (por. DB 12; KDK 9).

2. UWARUNKOWANIE ZAANGAŻOWANIA KATOLIKÓW W POLSCE W ŻYCIU PUBLICZNYM

Zrozumienia obecnego stanu zaangażowania katolików świeckich w życiu publicznym należy szukać w uwarunkowaniach, zwłaszcza historycznych. Jest on w znacznym stopniu rezultatem złożonych losów Kościoła i Narodu polskiego, zwłaszcza w 123-letnim okresie zaborów i 45-letnim okresie dyktatury komunistycznej.

¹³ J a n P a w e ł I I. *List do biskupów z 12 IV 1979*. W: J. C h r a p e k, J. Ż a k o w s k i. *Wyzwania. Wypisy z lektury nauczania społecznego Jana Pawła II*. Kraków–Warszawa: Michaelinum 1987 s. 74; Z w o l i ń s k i, jw. s. 208.

¹⁴ T e n ż e. *Do kapłanów świeckich i zakonnych (Gwadelupa 27 I 1979)*. W: C h r a p e k, Ż a k o w s k i, jw. s. 74; Z w o l i ń s k i, jw. s. 208.

Rozbiory Polski w XVIII w. przyniosły niewolę polityczną, określone formy prześladowania Kościoła i ograniczenia jego działalności. Łącząc się z Narodem, a nie z państwem, Kościół katolicki bronił zasad chrześcijańskich w życiu społecznym, występował w obronie praw człowieka i kształtował ideały oraz dążenia narodowe, starając się ułatwić ich realizację. Stąd katolicyzm polski był w swoim istotnym kształcie kulturowy i światopoglądowy. Kościół stał na stanowisku, że wyzwolenie człowieka musi się dokonać od wewnątrz poprzez odrodzenie moralne i udział w życiu nadprzyrodzonym, ale także przez wyzwolenie społeczne z ucisku, który uniemożliwiał człowiekowi jego rozwój duchowy i kulturalny. Oznaczało to wyzwolenie z grzechu i upadku moralnego oraz obronę praw osoby w życiu społecznym¹⁵

System komunistyczny narzucony Polsce po II wojnie światowej stworzył specyficzne warunki do aktywności publicznej katolików. Na siłę wprowadzony ustrój narzucił system ucisku, utrzymujący społeczeństwo w uległości. Rolę tę odgrywał – oprócz PZPR – rozbudowany aparat bezpieczeństwa, zróżnicowany na służby specjalne, działające przez inwigilację i różne formy ucisku. Prawo, ustawy państwowe i przepisy administracyjne były środkami do umacniania władzy komunistycznej i podporządkowania jej wszystkich dziedzin życia społecznego i narodowego. System prawny nie dawał gwarancji poszanowania praw jednostki, a niezliczona liczba przepisów stanowiła środek krępowania społeczeństwa. Totalitarny sposób sprawowania rządów wspomagała postępująca demoralizacja.

Władza komunistyczna ograniczała istniejące od wieków prawa Kościoła. Wywierano nacisk na katolików, by wstępowali do PZPR, głoszącej zasady ateistyczne. Kościół został pozbawiony dostępu do mass mediów. Naruszane były podstawowe prawa do sprawowania posług religijnych w szpitalach, więzieniach i wszelkiego rodzaju zakładach zamkniętych. W stosunku do symbolicznej niemal liczby wydawnictw kościelnych obowiązywały naciski w postaci kontroli i cenzury prasowej. Ograniczano także prawo Kościoła do nauczania religii. W różnych okresach zasada powyższa była realizowana z różnym natężeniem. Władza dążyła do oderwania społeczeństwa od rodzimej kultury. W tym celu fałszowano historię lub przedstawiano ją tendencyjnie¹⁶

¹⁵ Zob. J. M a j k a. *Historyczno-kulturowe uwarunkowania katolicyzmu polskiego*. „Colloquium salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne” 12:1980 s. 251-260; R. K a m i ń s k i. *Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym*. Lublin 1997 s. 39-40.

¹⁶ Zob. *List pasterski Episkopatu Polski o obowiązkach religijnych w czasie wakacji z 31 V 1964 r.*; *List pasterski Biskupów Polski do rodziców, dzieci i młodzieży katolickiej*

Działając w takich uwarunkowaniach, Kościół katolicki nie ograniczał się tylko do krytycznej oceny struktur społecznych i polityki sprzecznej z potrzebami Narodu, ale szukał drogi rozwoju służby Bogu i człowiekowi. Koncentrował się na kilku kierunkach. Pierwszy związany był z obroną zagrożonych podstawowych wartości chrześcijańskich, stanowiących o tożsamości Narodu. Kościół jednoczył Naród i umacniał w nim wartości wywodzące się z tysiącletniej kultury chrześcijańskiej w Polsce. Zagrożenie Narodu intensyfikowało w Kościele misję obrony biologicznego i moralnego życia społeczeństwa. Realizowana była ona przez przeciwdziałanie zabijaniu dzieci nienarodzonych, zapobieganie alkoholizmowi i nietrzeźwości¹⁷

W okresie komunizmu Kościół stawiał ponadto na obronę godności i praw człowieka, a zwłaszcza prawa do wolności, prawa do pracy, do sprawiedliwości, do równego startu zawodowego i kulturalnego. Dopominanie się o poszanowanie prawa Boskiego łączono z upominaniem się o prawa ludzkie, co było widoczne podczas wydarzeń Października 1956 r. oraz w wiązaniu strajku ze mszą św. i modlitwą podczas wydarzeń sierpniowych 1980 r. Była to skuteczna strategia Kościoła w okresie permanentnej i zaplanowanej ateizacji Polaków¹⁸

Od 1989 r. katolicy w Polsce żyją i działają w nowej sytuacji społeczno-politycznej, w warunkach demokracji i społeczeństwa pluralistycznego. Nowe uwarunkowania wymuszają zmianę miejsca i roli Kościoła w społeczeństwie, wprowadzają relatywizm wartości i norm, indywidualizm moralny, stwarzają możliwość dokonywania wyboru oraz przynależności do wielu grup społecznych, wywierają wpływ na mentalność i osobowość ludzi. Większy niż dotąd rozryw różnych tradycji i wzorów osobowych, a także szybsze niż przedtem tempo przemian kulturowych znajdują odbicie w formacji człowieka¹⁹

Powyższe przemiany mają wpływ na przekształcanie się stosunków między ludźmi i w życiu publicznym. Nadal występują niekorzystne procesy społeczne, wywołujące rozkład więzi społecznych, agresję i nieufność w stosunkach międzyludzkich, rozpowszechnione jest naruszanie praworządności. W życiu gospodarczym pojawiają się konflikty między legalnością działania

o nauczaniu prawd wiary świętej z 2 IX 1962 r.; Komunikat Episkopatu Polski w sprawie budowy świątyń katolickich z 24 XI 1967 r.

¹⁷ Zob. *List Episkopatu Polski do duchowieństwa o moralnym zagrożeniu Narodu z 25 I 1968 r.*

¹⁸ K a m i ń s k i. *Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym* s. 44.

¹⁹ T e n ż e. *Wyzwania duszpasterstwa okresu przejścia od totalitaryzmu do demokracji*. „Roczniki Teologiczne” 44:1996 z. 6 s. 96.

a gospodarnością. Wiele zarządzeń nie może być przestrzeganych, bo nie ma funduszy koniecznych do ich realizacji. Taki stan rzeczy prowadzi do spadku autorytetu prawa i obniżenia moralności społecznej. System zarządzania w Polsce wciąż odznacza się wysokim stopniem nieufności, co działa antywychowawczo.

Religia niejednakowo wpływa na różne dziedziny życia. Silny jest związek wiary z wartościami narodowymi, szczególnie z kulturą narodową, znacznie słabszy – ze sprawiedliwością społeczną i moralnością. Okres rozbiorów i komunizmu wykształcił skłonność Polaków do niekonsekwencji i kombinatorstwa. Treści społecznego nauczania Kościoła są słabo obecne w świadomości wiernych. W okresie komunizmu odzwyczaili się łączyć wiarę ze sprawami życia zawodowego, społecznego, politycznego, gospodarczego itd. Dzięki organizowanym spotkaniom i wykładom na tematy społeczne oraz rekolekcjom i niektórym formom duszpasterstwa nadzwyczajnego coś zmienia się w budzeniu świadomości i woli zaangażowania Polaków w życiu publicznym, ale są to zmiany powolne.

3. UDZIAŁ KATOLIKÓW ŚWIECKICH W POLITYCE

Społeczeństwo polskie, w ponad 90% katolickie, wielokrotnie w ostatnich dziesięcioleciach dawało znać, że chce być podmiotem decydującym o życiu publicznym. Demokracja w Polsce nie może być realizowana bez udziału katolików. Przemienianie świata doczesnej rzeczywistości w duchu Ewangelii jest zadaniem, którego katolicy nie mogą odmawiać²⁰

Katolicy świeccy są wezwani do uczestnictwa w życiu politycznym. Jan Paweł II wśród najważniejszych praw człowieka wyliczał także jego prawo do udziału w życiu politycznym państwa, do którego należy²¹ Podczas III pielgrzymki do Polski w przemówieniu na Zamku Królewskim w Warszawie powiedział: „Na pochwałę zasługuje postępowanie tych narodów, w któ-

²⁰ Z w o l i ń s k i, jw. s. 209; J. M. A u b e r t. *Jak żyć po chrześcijańsku w XX wieku*. Warszawa 1986 s. 345-347.

²¹ *Dokument Prymasowskiej Rady Społecznej. Katolicy w życiu społecznym* s. 42; S. P a m u ł a. *III Rzeczpospolita Polska według ks. W. Piwowarskiego*. W: *Socjologia religii* ks. W. Piwowarskiego. Red. A. Wojtowicz. Warszawa 2004 s. 102-103.

rych jak największa część obywateli uczestniczy w sprawach publicznych w warunkach prawdziwej wolności”²²

Katolicy mają nie tylko obywatelskie prawo, ale i wynikający z wiary obowiązek wpływać na kształt społeczności, której są członkami²³ Potwierdza to adhortacja apostolska *Christifideles Laici*, gdzie jest mowa o tym, że prawem i obowiązkiem wszystkich katolików świeckich jest uczestnictwo w życiu politycznym, motywowane troską o dobro wspólne osoby i społeczeństwa (ChL 42)²⁴ Dlatego Sobór Watykański II zachęca katolików, odpowiednio przygotowanych do działalności politycznej, aby się w nią angażowali, nie myśląc o własnej wygodzie, ale o służbie dobru wspólnemu (KDK 75). Dlatego nie usprawiedliwiają nieobecności chrześcijan w życiu politycznym pomówienia wysuwane pod adresem ludzi zajmujących się polityką o karierowiczostwo, egoizm, korupcję czy moralne zagrożenia, związane z udziałem w życiu politycznym²⁵

Prawo i obowiązek uczestnictwa w polityce dotyczy wszystkich obywateli, jednak formy tego udziału oraz płaszczyzny, na jakich się on dokonuje, są różne. Zróżnicowane są także zadania i odpowiedzialność osób uczestniczących w polityce. Nauczanie soborowe przestrzega, aby katolicy nie traktowali działalności politycznej jako jednej z form budowania swojej kariery, ale jako służbę²⁶

Zaangażowanie katolików w życie polityczne domaga się zachowania pewnych reguł wynikających z katolickiej nauki społecznej. Najpierw ma się ono przyczyniać do wspólnego dobra, dostrzegać człowieka i jego dobro oraz odcinać się od zła. Żadna inicjatywa polityczna podejmowana przez katolików nie może nazywać się katolicka ani żadne stowarzyszenie polityczne nie może nazywać się katolickie bez zgody władzy kościelnej. Uczestnictwo katolików w życiu politycznym wymaga także, aby rozróżniano to, co czynią wierni we własnym imieniu, jako ludzie kierujący się głosem sumienia chrześcijańskiego, od tego, co czynią w imieniu Kościoła (KDK 76).

²² J a n P a w e ł II. *Przemówienia. „Na forum pokoju i sprawiedliwości”* W: t e n ż e. *Pielgrzymki do Polski. Przemówienia, homilie.* Kraków 1997 s. 323.

²³ T e n ż e. *Przemówienie Ojca św. na Zamku Królewskim* s. 527.

²⁴ M. F i a ł k o w s k i. *Udział katolików w życiu politycznym i budowaniu pokoju.* W: *Teologia pastoralna.* Red. R. Kamiński. T. 2. Lublin 2002 s. 508-509.

²⁵ T e n ż e, jw. s. 509; J. W a l. *Wychowanie chrześcijan do czynnego udziału w życiu społecznym.* Red. A. Marcol. Opole 1994 s. 142-143.

²⁶ Z w o l i ń s k i, jw. s. 207; P. N i t e c k i. *Polityka a ewangelizacja w świetle „Christifideles laici”* „Znaki Czasu” 1990 nr 19 s. 78-83.

Celem działalności politycznej katolików powinno być dobro wspólne, dobro społeczne – z osobą własną na drugim planie. Katolik posługę polityczną powinien pełnić w duchu służby bliźniemu, aby doskonalić porządek spraw doczesnych (ChL 42). Katolicy powinni zaakceptować swój udział w ponoszeniu odpowiedzialności za dobrobyt społeczeństwa. Kościół nie chce angażować się w politykę partyjną w jakiegokolwiek formie. Chce jednak stworzenia odpowiednich praw i możliwości, aby członkowie Kościoła mogli podejmować działania w duchu solidarności z ludźmi bezdomnymi, bezrobotnymi, chorymi, niepełnosprawnymi, więźniami, biednymi, wymagającymi opieki, samotnymi, niezależnie od tego, kim są i gdzie żyją.

Decyzja o zakresie i formie udziału w życiu politycznym musi być rozstrzygnięciem osobistym. Trzeba w tym rozstrzygnięciu brać pod uwagę ocenę potrzeby skuteczności działania oraz możliwość zachowania w nim chrześcijańskiej postawy i osobistej godności. Katolik w razie potrzeby musi być przygotowany na stanowcze wypowiedzenie swego sprzeciwu wobec zamierzeń lub działań naruszających prawo Boże i prawa ludzkie. Katolik nie może należeć do instytucji lub stowarzyszeń wrogich religii i Kościołowi²⁷

4. FORMY UCZESTNICTWA KATOLIKÓW ŚWIECKICH W POLITYCE

Katolicy świeccy powołani są do angażowania się w życie polityczne. Działalność w obszarze politycznym ma najbardziej bezpośredni wpływ na byt i przyszłość narodu i państwa. Katolicy nie mogą się z tego obszaru życia publicznego wyłączać lub być wyłączeni. Mają oni prawo i obowiązek nie tylko działać w strukturach władzy, ale także zrzekać się dla swobodnego zabierania głosu i prezentowania swoich poglądów²⁸

Celem angażowania się katolików w politykę powinno być krzewienie dobra wspólnego i sprawiedliwości, przeżywanego w duchu miłości. Tylko działalność oparta na miłości ma charakter działalności chrześcijańskiej. Przy takim podejściu działalność polityczna katolików będzie ożywiać solidarność międzyludzką i wrażliwość na wszelkie potrzeby człowieka (por.

²⁷ Dokument Prymasowskiej Rady Społecznej. *Katolicy w życiu publicznym* s. 48.

²⁸ Tamże s. 47.

ChL 41-42). Będzie też zachęcać do czynnego udziału w polityce, rozumianej jako służba dla wzrostu dobra wspólnego²⁹ Duch służby w polityce będzie świadczył o jej wartości moralnej, pobudzając do przewycięzania wszelkich zagrożeń³⁰

Według B. Sorge istnieją dwa rodzaje zaangażowania politycznego: szerokie i wązsze. Szeroko rozumiane zaangażowanie polityczne obejmuje działalność na płaszczyźnie wartości i obyczajów obywatelskich, skierowanych ku przekształcaniu życia publicznego, wąsko rozumiane – ma charakter wykonawczy, związany z praktycznym podejmowaniem decyzji i inicjatyw zmierzających do realizacji wypracowanej strategii społeczno-politycznej. Oba rodzaje zaangażowania politycznego są powiązane ze sobą i warunkują się wzajemnie³¹

Zaangażowanie katolików w życiu politycznym może przyjmować różne formy. Ważną formą działalności politycznej jest sprawowanie władzy poprzez pełnienie funkcji politycznych o charakterze kierowniczym i decyzyjnym. Do osób sprawujących władzę należy podejmowanie decyzji, formułowanie programów, podejmowanie decyzji kadrowych, działalność w organach przedstawicielskich itd. Bezpośrednia działalność polityczna nie może być terenem zaangażowania wszystkich obywateli czy katolików. Według nauczania soborowego do bezpośredniej działalności politycznej powołani są ci, „którzy posiadają talent do działalności politycznej lub mogą do niej nadać się, a jest to sztuka trudna i zarazem wielce szlachetna” (KDK 75)³²

Sprawowanie władzy politycznej musi być związane z duchem służby dla drugich. Sprawujący władzę katolik nie może sprzyjać ideologii, która jest sprzeczna z przekonaniem chrześcijanina i związanej z tymi przekonaniem koncepcji człowieka. Powinien kierować się prawym sumieniem, posłusznym nakazom Ewangelii³³

²⁹ T. B o r u t k a. *Zadania społeczne laikatu*. Kraków 1995 s. 217-218.

³⁰ Adhortacja apostolska *Christifideles Laici* do tych zagrożeń zalicza: nieuczciwość, kłamstwo, wykorzystywanie dóbr publicznych do wzbogacenia niewielkiej grupy osób lub w celu zdobycia popleczników, stosowania dwuznacznych lub niedozwolonych środków do zdobycia, utrzymania lub powiększenia władzy za wszelką cenę. ChL 42.

³¹ B. S o r g e. *Ewangelizacja i zaangażowanie polityczne*. „Chrześcijanin w Świecie” Zeszyty ODiSS 7:1975 nr 33 s. 54-56; F i a ł k o w s k i. *Stosunek chrześcijan do świata* s. 150; K. R y c z a n. *Działalność duszpasterska Kościoła a zaangażowanie polityczne*. „Collectanea Theologica” 57:1987 f. 3 s. 122-128.

³² B o r u t k a, jw. s. 216; Z w o l i ń s k i, jw. s. 206-207; *Dokument Prymasowskiej Rady Społecznej. Katolicy w życiu publicznym* s. 45.

³³ Zob. *Przemówienie Jana Pawła II „Bądźcie dla swoich braci i siostr znakiem miłości*

Inną formą zaangażowania politycznego katolików jest udział w organie politycznym lub zespole o charakterze kolegialnym, który spełnia funkcje polityczne. Poprzez uczestnictwo w takim organie ma możliwość oddziaływania na politykę i podejmowanie decyzji na różnych szczeblach. Zaangażowani w tych gremiach katolicy muszą się kierować prawym sumieniem i wskazaniami katolickiej nauki społecznej. Katolik nie może milczeć w sytuacji decyzji i działań pozostających w sprzeczności z przekonaniem prawego sumienia. Ponosi on współodpowiedzialność za decyzje kolegialne. Dlatego jego sprzeciw w sprawach nie do zaakceptowania powinien być słyszalny³⁴

Formą zaangażowania politycznego katolików jest wyrażenie opinii i przekonań w kwestiach politycznych. Większe znaczenie mają opinie wypowiedziane przez zespół osób zebranych doraźnie bądź działających jako wspólnota lub stowarzyszenie. Dlatego przynależność do takich grup jest godna zalecenia, bo dają one możliwość wymiany poglądów i doświadczeń oraz uczenia się oceny problemów politycznych według kryteriów dobra wspólnego i godności osoby. Te wspólnoty i stowarzyszenia nie mogą być jednak sprzeczne z chrześcijańską wizją życia politycznego i społecznego. Takie podejście powinno być widoczne w uczestnictwie w wyborach. W demokracji każdy obywatel jest odpowiedzialny za funkcjonowanie wszystkich instytucji demokratycznych. Ze względu na dobro wspólne obywateli każdy katolik jest zobowiązany do uczestnictwa w wyborach, aby decydować o kształcie dobra wspólnego. Odmawianie udziału w wyborach świadczy o braku odpowiedzialności wyborców za dobro wspólne, bo daje szansę rządzenia tym osobom, którym wartości chrześcijańskie są obce. Katolikom nie wolno głosować na te osoby, które nie będą respektować prawa Bożego lub mają być manipulowane czy zinstrumentalizowane dla celów politycznych³⁵

5. FORMACJA KATOLIKÓW DO DZIAŁALNOŚCI POLITYCZNEJ

Katolik powinien wchodzić w życie polityczne z pełnym poczuciem odpowiedzialności i zrozumienia swojej chrześcijańskiej tożsamości. Z tego wzglę-

Chrystusa” „Osservatore Romano” wydanie polskie (dalej: OsRomPol) 11:1990 nr 4 (122) s. 13; B o r u t k a, jw. s. 217.

³⁴ *Dokument Prymasowskiej Rady Społecznej. Katolicy w życiu publicznym* s. 45.

³⁵ B o r u t k a, jw. s. 218-220.

du formacja do działalności politycznej w dzisiejszym świecie nabiera coraz większego znaczenia³⁶

Podstawowym celem formacji politycznej jest przygotowanie świadomości chrześcijańskiej do polityki poprzez znajomość katolickiej nauki społecznej Kościoła, dostarczanie kulturowych narzędzi do etycznej oceny rzeczywistości historycznej oraz sprzyjanie dojrzewaniu politycznemu³⁷. Celem takiej formacji jest także uwrażliwienie katolików na ewangeliczne podstawy porządku publicznego (prawda, wolność, sprawiedliwość, miłość), na zachowywanie zasad uczestnictwa w życiu publicznym (osobista odpowiedzialność, kompetencja, troska o rozwój Królestwa Bożego), uwrażliwienie na łączenie swojej wiary ze sprawami życia publicznego (politycznego, zawodowego, gospodarczego, społecznego, kulturowego itd.), a także na ocenę moralną rzeczywistości życia publicznego.

Formacja polityczna powinna objąć pytania o znaczenie życia społecznego i politycznego oraz zaangażowanie chrześcijan w dzisiejszym świecie. Pytania te wyostrzają problem zetknięcia Ewangelii i jej wymogów etycznych z problemami, jakie rodzi i niesie współczesne życie, zwłaszcza globalizacja. Fakt występowania pewnej nieufności u współczesnych ludzi wobec zaangażowania i odpowiedzialności politycznej wskazuje na potrzebę głębszej motywacji, inspirowanej ewangelicznym sensem życia ludzkiego³⁸

Formacja osób podejmujących działalność polityczną powinna obejmować pogłębienie rozumienia Ewangelii oraz implikacji z niej płynących dla współczesnego życia politycznego. Według Jana Pawła II głoszenie Ewangelii powinno pobudzać nie tylko do dojrzałej wiary, ale i do dawania świadectwa chrześcijańskiego, do oddziaływania na środowiska tworzące życie polityczne, społeczno-gospodarcze, kulturalne itd. Przyjęcie i wypełnienie orędzia ewangelicznego wprowadzają w życie ludzkie nadzieję oraz tworzą warunki życia godnego człowieka³⁹

³⁶ Zob. *Dokument Prymasowskiej Rady Społecznej. Katolicy w życiu publicznym* s. 14; G. G a z e t t i. *Szkoły formacji katolicko-społecznej i zadania duszpasterstwa*. „Społeczeństwo” 5:1995 nr 4 s. 800.

³⁷ A. M. B a g g i o. *Wspólnota kościelna i formacja do działalności politycznej*. „Społeczeństwo” 6:1996 nr 4 s. 627-628.

³⁸ M. O p e r t i. *Pytania duszpasterstwa społecznego*. „Społeczeństwo” 9:1999 nr 3 s. 498-501.

³⁹ J a n P a w e ł II. *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”* nr 49-50; t e n ż e. *Przemówienie. Ewangelia korzeniem waszego życia i działalności*. OsRomPol 20:1999 nr 1 s. 29.

Przygotowaniu katolików do działalności politycznej powinno służyć poznawanie katolickiej nauki społecznej oraz jej wskazań moralnych, tak potrzebnych do oceny własnej działalności i podejmowanych decyzji politycznych. Formacja powinna wdrażać katolików do zachowania zasad wypracowanych przez katolicką naukę społeczną. Wpływają one wprost lub pośrednio z prawa naturalnego i koncepcji człowieka. Chrześcijanin, podobnie jak Kościół, angażuje się w sprawy polityczne w imię zasad życia społecznego. W formacji niemożliwe jest oddzielenie prawdy ewangelicznej od społecznego nauczania, gdyż oba te elementy stanowią dopełniającą się całość. Działalność polityczna katolików powinna być zakorzeniona w wierze, a jednocześnie uwzględniać specyfikę bieżących wydarzeń⁴⁰

Potrzebna jest także formacja obywatelska, zmierzająca do poznania szerokiego zakresu spraw społecznych i publicznych oraz do oceniania ich według kryteriów dobra wspólnego i godności osoby ludzkiej. Wszystkie inicjatywy formacyjne powinny rozbudzać zainteresowania i wrażliwość katolików na potrzebę zaangażowania w życie publiczne. Ważnym celem takiej formacji jest uświadomienie chrześcijańskiej wizji człowieka i społeczeństwa oraz odróżnienie jej od przeciwstawnych wizji materialistycznych i liberalnych.

Na formację katolików świeckich znaczący wpływ ma rodzina. Życie w rodzinie jest niezbędnym etapem dojrzewania ludzkiego i chrześcijańskiego człowieka, czasem wychowania go do przyjęcia wartości i rozwoju umiejętności życia w społeczeństwie. Postawa i umiejętności zdobyte w rodzinie pozwalają jej członkom przeżywać swoje posłannictwo w Kościele i społeczeństwie. Rodzina skupia w sobie działania formacyjne innych instytucji⁴¹ Wychowanie w rodzinie powinno odgrywać ważną rolę w kształtowaniu wartości ludzkich, uczyć właściwego stosunku do dóbr materialnych, wyrabiać poczucie sprawiedliwości, która prowadzi do poszanowania godności każdego człowieka, uczyć prospołecznej postawy, wyrażającej się troską i płynącą z niej bezinteresowną służbą wobec potrzebujących. Ucząc tego wszystkiego, rodzina będzie się stawać „pierwszą szkołą uspołecznienia” (FC 37)⁴²

⁴⁰ G a z e t t i, jw. s. 801; G. M a z o n e. *Ewangelizacja i zaangażowanie polityczne według nauki społecznej Kościoła*. „Społeczeństwo” 13:2003 nr 5 s. 661.

⁴¹ T. S i k o r s k i. *Rodzina jako źródło kształtowania człowieka. Od myśli Karola Wojtyły do nauczania Jana Pawła II*. W: *Spojrzenie na współczesną rodzinę w Polsce w kontekście wskazań soborowych*. Red. A. Podsiad, A. Szafrąńska. Warszawa 1986 s. 360.

⁴² Zob. J a n P a w e ł II. *Przemówienie. W rodzinie człowiek wzrasta, przez rodzinę wchodzi do społeczeństwa*. OsRomPol 3:1982 nr 2 s. 4.

Według Jana Pawła II środowiskami, które za pomocą właściwych sobie metod realizują formację zakorzenioną w doświadczeniu apostołskim, a jednocześnie integrują formację otrzymaną wcześniej przez ich członków w innych środowiskach, są zrzeszenia religijne (ChL 62). Członkowie zrzeszeń religijnych dokonują dzieła ożywienia wiary na drodze modlitwy, liturgii i zaangażowania polityczno-społecznego⁴³. Zrzeszenia religijne ułatwiają odkrywanie i rozwijanie specyficznego powołania katolików świeckich, związanego z pozostawaniem w świecie i uświęcaniem się od wewnątrz. Zadaniem tych zrzeszeń jest aktywizowanie ludzi świeckich przez szeroko rozumianą formację do twórczego działania w świecie.

W niektórych krajach formacja katolików świeckich do działalności politycznej i społecznej odbywa się w szkołach i na kursach formacji społecznej i politycznej⁴⁴. Są one wyrazem ewangelizacyjnej misji i mają na względzie ewangelizację na polu politycznym i społecznym. Służą inkulturacji Ewangelii i przewyciężeniu rozdziału wiary i zaangażowania polityczno-społecznego katolików. Zadaniem takich szkół i kursów jest wdrażanie uczestników do rozpoznawania sytuacji polityczno-społecznej w świetle Ewangelii, aby byli dojrzałymi świadkami wiary, przeżywanej w konkretnych warunkach historycznych. Należy tylko zatroszczyć się o jakość szkół i kursów formacji polityczno-społecznej i dobre osadzenie ich w duszpasterstwie społecznym i katolickiej nauce społecznej⁴⁵.

Szkoły formacji politycznej i społecznej, jako wyraz ewangelizacyjnej misji Kościoła, powinny mieć zawsze na celu ewangelizację sfery społecznej i politycznej. Ewangelizacja ta powinna mieć wymiar wspólnotowy. Oznacza to, że szkoły formacji powinny być zdolne do objęcia swoim oddziaływaniem nie tylko jednostki, ale i zbiorowe podmioty ewangelizacji na polu społecznym. Ewangelizacja sfery społecznej i politycznej osiąga swoje spełnienie „w inkulturacji wiary, która mocą Ewangelii przemienia wyznawane wartości, kierunki myślenia i modele życia nadając im nowy sens i orientację”⁴⁶.

⁴³ Zob. D. T o m c z y k. *Współczesne przebudzenie charyzmatyczne*. „Homo Dei” 55:1986 nr 1 s. 37-39.

⁴⁴ Szkoły i kursy formacji społeczno-politycznej we Włoszech istnieją od roku 1992 jako element programu duszpasterskiego „Ewangelizacja i świadectwo miłości” oraz dokumentu Episkopatu Włoch pt. *Ewangelizacja sfery społecznej*. Zob. M. T o s o. *Kościół w służbie dla świata w 30 lat po „Gaudium et spes”*. „Społeczeństwo” 6:1996 nr 1 s. 103-111; B a g g i o, jw. s. 626-629.

⁴⁵ G a z z e t t i, jw. s. 800-806.

⁴⁶ T o s o, jw. s. 813.

*

Istnieje potrzeba większego udziału katolików świeckich w życiu politycznym w Polsce. Jan Paweł II nauczał, że „nowe sytuacje – zarówno w Kościele, jak i w życiu społecznym, ekonomicznym, politycznym i kulturalnym – domagają się dzisiaj ze szczególną siłą zaangażowania świeckich. Bierność, która zawsze była postawą nie do przyjęcia, dziś bardziej jeszcze staje się winą. Nikomu nie godzi się trwać w bezczynności” (ChL 3). Niepokojący jest obecnie rozdźwięk między życiem religijnym a życiem codziennym, między wyznawaną wiarą w ramach kultu a praktycznymi wyborami w sektorze polityki, gospodarki, kultury, życia społecznego itd. Zasypanie tej przepaści między deklarowaną wiarą a biernością, przezwyciężenie bierności w sferze polityczno-społecznej, do której przywykli katolicy w okresie PRL, jest dzisiaj priorytetowym zadaniem pastoralnym. Jego realizacja jest uwarunkowana rozwojem duszpasterstwa społecznego oraz poznaniem i wcielaniem w życie codzienne zasad katolickiej nauki społecznej. W przełamywaniu tej bierności ważna rola przypada formacji polityczno-społecznej i chrześcijańskiej. Dzięki niej katolicy będą umieli dawać świadectwo o zbawczym orędku Chrystusa w różnych sferach życia: w polityce, gospodarce, życiu społecznym, kulturze itd.

BIBLIOGRAFIA

- B a g g i o A. M.: Wspólnota kościelna i formacja do działalności politycznej. „Społeczeństwo” 6:1996 nr 4 s. 619-633.
- F o n t a n a S.: *Evangelium vitae* w formacji społecznej i politycznej. „Społeczeństwo” 6:1996 nr 1 s. 99-113.
- F o n t a n a S.: Katolicy w polityce. Tożsamość i miejsce. „Społeczeństwo” 11:2001 nr 1 s. 117-122.
- G a z z e t t i G.: Szkoły formacji katolicko-społecznej i zadania duszpasterstwa. „Społeczeństwo” 5:1985 nr 4 s. 799-806.
- M a j k a J.: Historyczno-kulturowe uwarunkowania katolicyzmu polskiego. „Colloquium salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne” 12:1980 s. 251-266.
- M a n z o n e G.: Ewangelizacja i zaangażowanie polityczne według nauki społecznej Kościoła. „Społeczeństwo” 13:2003 nr 5 s. 659-666.
- M a z u r k i e w i c z P.: Kościół katolicki w przededniu wejścia do Unii Europejskiej. Warszawa 2003.
- O p e r t i M.: Pytania duszpasterstwa społecznego. „Społeczeństwo” 9:1999 nr 3 s. 495-504.

- P i w o w a r s k i W.: Tło społeczno-polityczne punktem wyjścia nowej ewangelizacji. „Chrześcijanin w Świecie” 1992 nr 1 (190) s. 37-49.
- Prymasowska Rada Społeczna. Katolicy w życiu publicznym. „Życie chrześcijańskie w Polsce” 1988 nr 1 s. 42-49.
- T o s o M.: Kościół w służbie dla świata w 30 lat po *Gaudium et spes*. „Społeczeństwo” 5:1995 nr 4 s. 807-831.
- W a l J.: Wychowanie chrześcijan do czynnego udziału w życiu społecznym. W: Zaangażowanie chrześcijan w życiu społecznym. Red. A. Marcol. Opole 1994 s. 141-161.
- W i l k a n o w i c z S.: Rola katolików świeckich w procesie przemian. W: Po przełomie. Kościół i społeczeństwo w Polsce i w Niemczech Wschodnich. Red. Z. Stawrowski, S. Wilkanowicz. Kraków 1998 s. 59-76.

THE CHURCH AND POLITICAL LIFE AS A PASTORAL PROBLEM

S u m m a r y

Man is “the way of the Church” (RH 14) and that is why its mission should comprise all the dimensions of life, including politics. According to the Church, Catholics’ political involvement is an important dimension of their care for the common good. On the strength of the holy baptism Catholics are called to responsibility for political, social and cultural life. Catholics’ political involvement should be consistent with the principles of the Gospel and bound by the spirit of ministry. Limits of lay Catholics’ involvement in political life are set by the Church’s social teaching.

Preparation for political and social work begins in the family. Catholic circles, communities and associations are a support for people undertaking work in political and social life since they offer a chance to enlarge one’s knowledge as well as to exchange views and convictions. Schools and courses of political and social formation can also play an important role. They serve inculturation of the Gospel and overcoming the division between faith and Catholics’ political involvement.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: życie polityczne, zaangażowanie polityczne, katolicka nauka społeczna, formacja katolików, ewangelizacja, szkoły formacji politycznej, zrzeszenia religijne.

Key words: political life, political involvement, Catholic social science, formation of Catholics, evangelization, schools of political formation, religious associations.